

A GYEP SZEREPE A SZARVASFÉLÉK EGYEDELŐSZLÁSÁBAN A KÖZÉP TISZA MENTÉN

Palotás Gábor

Summary

The number of individuals, density and pattern of roe deer was investigated in a 100.000 ha large area on the Great Hungarian Plain.-Density was the highest in the area of those hunting companies where the rate of grasslands was higher (30-58%). We found the lowest density where its rate was less than 10%. -Decreasing of roe deer population between 1994-1998 was caused possibly by decreasing of area of game-pastures.-The pastures and meadows ensure not only optimal space but vulnerable fodder for roe deer.-Herbs likely enhance the vitality of roe deers and increase their condition and fitness.-Roe deer appears most often on pastures when the grass has the highest nutritive value.-The grasslands have very important role in the pattern of roe deer population. The se grasslands can populated if some closed habitats (tree-lines, forset-patches, reedy) are neighbours.

Összefoglalás

Egy százezer hektáros élőhelyegyüttesben vizsgálva a szarvasfélékhez tartozó legjelentősebb alföldi nagyvadfajunknak az őznek az egyedszámát, egyedsűrűségét és egyedeloszlását, megállapítható:

- ott érte el a legnagyobb egyedsűrűséget, ahol a művelési ágak közül a gyep jelentős (30-58) százalékot ért el, és ott a legkisebb a denzitása, ahol a gyep aránya 10 % alatt van;
- feltételezhető, hogy a vadlegelők, sarjaztatott vadlegelők területének csökkenése (1994-1998 közötti) szerepet játszott az őzállomány hanyatlásában;
- a rét-legelők nem csak optimális életteret, hanem értékes takarmányt is biztosítanak az őz számára;
- a gyep növénytakarmányainak jelentős részét alkotó gyógynövények feltételezhetően pozitívan hatnak az őzpopulációk vitalitására, kondíciójára, szaporodó képességére;
- az őz abban az időszakban figyelhető meg gyakrabban a legelőkön, amikor a fűfélék és a gyepet alkotó egyéb növények nagyobb tápértéket adnak;
- a gyepnek csak akkor van szerepe az állomány egyedeloszlásának szabályozásában, ha e nyílt élőhelyek, zártabb (fasorok, erdőfoltok, nádasok, csenderesek) búvóhelyekkel érintkeznek.

Bevezetés - célkitűzés

A gyep, mint természeti erőforrás (Láng I. 1994) a hazai vadon élő kérődzők táplálékbázisának alapja, illetve jelentős kiegészítője.

A nagyvadfajok jelentős egyedszámemelkedése, új élőhelyek benépesülése, a terület kérdéscs vadeltartó képessége, a potenciálisan felvetődő erdei és mezőgazdasági vadkár, a vadászat és a vadhús iránti növekvő kereslet indokolják vizsgálatainkat.

Munkánkban arra kerestük a választ, hogy az Alföldre jellemző szarvasfélék képviselőjének, az őznek az egyedstírúségét, egyedszámát, állománydinamikáját hogyan befolyásolja az élőhelykomplexében jelentős hányadon elterülő rét-legelő.

A téma irodalmi áttekintése

A gyeppel, mint természeti erőforrással I.ÁNG I. (1994), a legelők szerepével a kérődzők tartásában MUCSI I. (1994) foglalkoztak. A legeltetési állattartást VINCZEFFY I. és NAGY G. (1993) értékelték. Az állat és a legelő kapcsolatáról SZENDREI L. (1999) és PALOTÁS G. (1999) írtak. A tiszántúli nagyvadpopulációk egyedeloszlásáról PALOTÁS G. (1999) írt. A gyeptársulásokban résztvevő gyomnövények szerepéről VINCZEFFY I. - NAGY G. (1994) publikáltak.

A vizsgált terület és módszer

A cca. 500 ezer ha nagyságú Hajdú-Biharban - a többi tiszántúli megyével összehasonlítva - a művelési ágak közül a legmagasabb (23 %) a gyep, és egyik legalacsonyabb az erdő részaránya.

A vizsgálat a 100 ezer ha nagyságú Tisza melletti, egymáshoz hasonló élőhelyadottságú, 10 vadgazdálkodási területen történt. A gyep növénytársulásait irodalmi adatok alapján tekintettük át. A szarvasféléket képviselő őzállomány mutatóit a Hajdú-Bihar megyei FVM Hivatal Vadászati Felügyelősége bocsátotta rendelkezésünkre. A terület rendszeres bejárásával kapott adatokat a vadőrökkel történt konzultációk egészítették ki.

Eredmények és értékelésük

1. Szarvasfélék.

A gímszarvas, dámszarvas és az őz táplálékigénye, a táplálékfogyasztás napi ritmusa, a táplálék minősége - mennyisége, táplálkozás ökológiája szorosan összefügg az előgyomrral (bendő + recés + szárrétű - ahol a táplálék feltárása történik) és a tulajdonképpen emésztést végző oltógyomornak az egymáshoz és a fajra jellemző testtömeghez viszonyított arányával.

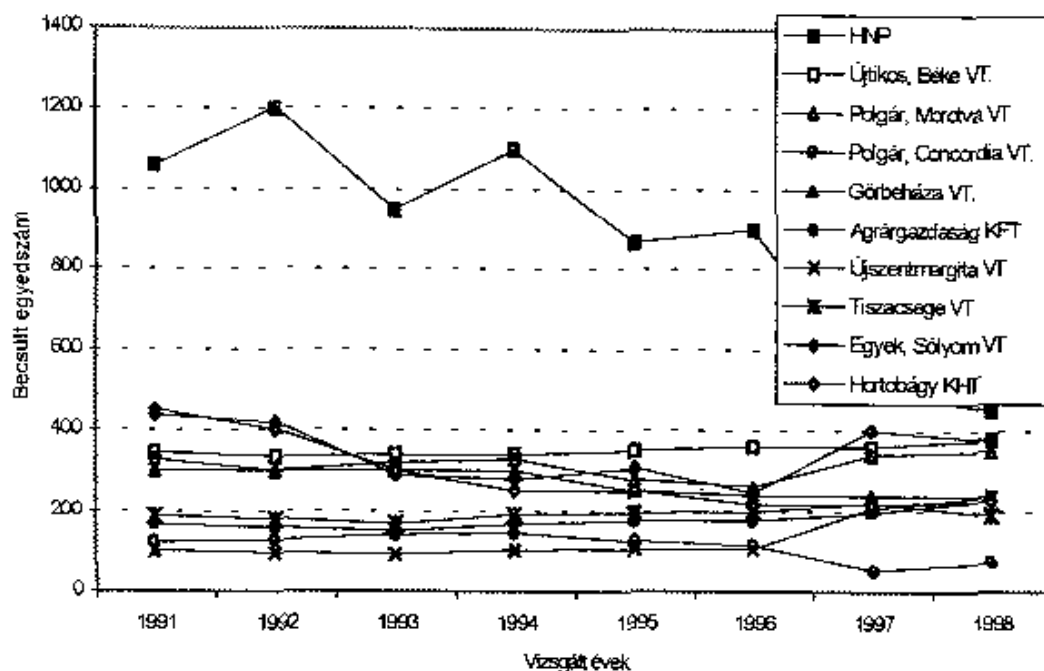
Az őznek arányaiban kicsi az előgyomra, de tekintélyes nagyságú az oltógyomra. Sok növényfajból álló lágú, íz- és zamatanyagokban gazdag, könnyen emészthető, gyorsan felszívódó, magas fehérje és szénhidrát-tartalmú táplálék között válogat. Fűféléket főleg az erdci tisztásokon, erdőszéleken fogyaszt, de rendszeresen legel az átlagnál jobb állagú gyepeken.

Más szarvasfélékkel (gím, dám) ellentétben az őz legelésével, taposásával, trágyájával esetleg csak a téli időszakban jellemző nagyobb egyedszámú rudlikban hat a gyep növényzetére. Szelektálva, „csipegetve” legel a gyepon. Az őz főleg abban az időszakban figyelhető meg gyakrabban a legelőkön, amikor a fűfélék és a gyepet alkotó egyéb növények - általában rövid fenofázisukban - nagyobb tápértéket tartalmaznak.

A 100 ezer hektáros élőhelykomplexben a gímszarvas a Tisza hullámterének erdejé és a kisebb-nagyobb erdőfoltok által vezetve, 4 - 5 egyeddel csak váltóvadként jelenik meg, kilátogatva a HNP védett gypes élőhelyeire. A dámszarvas a vizsgált terület É-i részén alkot összefüggő populációt. A gyeppel való kapcsolatuk további vizsgálatokat igényel.

A szarvasféléket a 100 ezer ha-on az 1994 - 1999-es évek átlaga alapján a 15 ezres őzállomány képviseli.

2. Az őz népességdinamikája

1. ábra A becsült őzállomány dinamikája a Közép-Tisza mentén

Tízből 9 vadgazdálkodási egység 3-9 ezer hektáryi területén 1991 és 1998 között az őzállomány dinamikája kiegyenlített (1. ábra). (Az 50 ezer hektárnál nagyobb Hortobágyi Nemzeti Parkban - HNP - a vadászati-vadgazdálkodási viszonyok és a vadászati jogban történt változások miatt az őzállomány a felére csökkent.)

3. Az őz egyedsűrűsége és a művelési ágak megoszlása

Az őzállomány egyedsűrűségét vizsgálva (1. táblázat) megállapítható, hogy a legmagasabb értéket (4.4 - 5.2), ott érték el, ahol a művelési ágak között a gyepek jelentős (30 - 58) %-ot képvisel a szántó és az erdő mellett. Legalacsonyabb egyedsűrűség (2.5) olyan élőhelykomplexben alakult ki, ahol a gyepek aránya a 10 %-ot sem érte el, annak ellenére, hogy az erdőssűrűség 10 % felett van. (A HNP főleg gyeppel borított élőhelyein, egyrészt az igen csekély szántóterület, másrészt a fentebb említett sajátos vadgazdálkodási viszonyok nem kedveznek az őzállománynak.)

4. A vadlegelők szerepe az őz egyedsűrűségénél

Sajnálatos, hogy a vadföldek, vadlegelők és a sarjaztatott vadlegelők területe Hajdú-Bihar megyében 1994 és 1998 jelentősen csökkent. Ugyanakkor lecsökkent az őz egyedszáma, illetve az egyedsűrűsége is (2. táblázat). Mindez alátámasztja azon feltevéseinket, hogy a vadlegelők jelentős mértékben játszanak szerepet a szarvasfélék hazai képviselőjének, az őznek a táplálék ellátásában. Természetesen az állomány

csökkenéséhez ezen kívül az erdősávok és kisebb erdőfoltok megszüntetése és az illegális vadászat is hozzájárult.

A vizsgált 10 vadgazdálkodási egység rangsora a 100 ha/öz - egyedsűrűség alapján, a területnagyság, valamint a művelési ágak %-os megoszlása

1. táblázat

Vadgazdálkod. egység	Öz/100 ha	Ter.1000 ha-ban	Szántó	Gyep	Erdő	Víz-nádas	Egyéb
Újtikos-Béke VT	5.2	6.8	58.0	30.0	5.0	4.0	3.0
Hortobágyi KhT	4.4	6.8	14.2	47.6	9.2	26.0	3.0
Egyek-Sólyom VT	3.7	8.9	89.0	2.7	3.5	3.1	1.7
Görbeháza VT	3.3	8.5	60.0	26.8	6.3	0.7	6.2
Polgár-Concordia	3.2	3.9	52.6	21.6	1.5	14.6	9.7
Újszentmargita VT	3.3	3.0	45.0	37.0	10.0	2.0	6.0
Polgár-Morotva VT	3.0	9.9	53.8	34.3	1.7	2.3	9.0
Agrárgazdaság Kft	3.0	5.4	49.0	30.0	6.0	9.0	6.0
Tiszacsege VT	2.5	7.6	71.3	6.8	10.7	2.8	8.4
HNP	1.8	54.3	5.2	73.8	1.8	4.3	14.9
104.5							

A vadföldek és vadlegelők nagysága ha-ban, valamint az öz egyedszáma és egyedsűrűsége (100 ha-on) Hajdú-Bihar megyében

2. táblázat

	1994	1995	1996	1997	1998
Vadföld	10.881	405	384	701	731
Vadlegelő	6.177	1.744	1.759	1.030	965
Sarjazzatott vadlegelő	623	92	81	111	226
Öz egyedszáma	16.613	16.444	15.380	14.630	15.492
Öz egyedsűrűsége	3.32	3.28	3.1	2.92	3.0

Irodalomjegyzék

- MUCSI I. (1994): A legelők szerepe a kérődzők tartásában. Természetes állattartás. DATE Kiadvány. Debrecen. 5 - 12. p.
- LÁNG I. (1994): A gyep mint természeti erőforrás. A gyepgazdálkodás az állattartás szolgálatában. DATE Kiadvány. Debrecen. 19- 26 p.
- VINCZEFFY I. - NAGY G. (1993): Szempontok a legeltetéses állattartás értékeléséhez. Legeltetéses állattartás. Tudományos közlemények. DATE Kiadvány. Debrecen.
- VINCZEFFY I. - NAGY G. (1994): The contribution of grasslands to the protection of the environment. Pollution and Water Resources, Columbia University Seminar Series with Debrecen University of Agriculture. Sciences, Debrecen. Vol.: 24-25, 235-259.

- PALOTÁS G. (1999): Vadgazdálkodás a Tiszántúlon. Eredmények és problémák. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok. Debrecen. 54-65 p.
- PALOTÁS G. (1999): A gyepek szerepe a szarvasfélék egyedeloszlásában. Agroökológia - Gyepek - Vidékfejlesztés. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 15. DATE Kiadvány. Debrecen. 201-207 p.
- SZENDREI L. (1999): Az állat és a legelő kapcsolata. Agroökológia - Gyepek - Vidékfejlesztés. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 15. DATE Kiadvány. Debrecen. 195-200 p.
-

Szerző: Dr. Palotás Gábor tanszékvezető, egyetemi tanár
DE ATC Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Intézet
Természetvédelmi Állattani és Vadgazdálkodási Tanszék
4032 Debrecen, Böszörményi u. 138.